

nja svako kolebanje, kao i samo znanje; a u istinitost Božjeg otkrivenja možemo tako malo sumnjati kao i u naš vlastiti bitak. Vjera je postojano i sigurno načelo pristajanja i izvjesnosti koje ne ostavlja ni najmanje prostora sumnji i oklijevanju. Samo moramo biti sigurni u to da je riječ o božanskom otkrivenju i u to da ga ispravno razumijemo, jer ćemo se u protivnom, naime ako imamo vjeru i sigurnost u nešto što nije Božje otkrivenje, izložiti svim pretjeranostima ushita i svim zabludama pogrešnih načela. Pa stoga u takvim slučajevima naš pristanak ne može racionalno biti snažniji od očiglednosti da se radi o otkrivenju i da je to značenje izraza putem kojih nam se ono prenosi. No ako se očiglednost da je riječ o otkrivenju i da je to njegov pravi smisao, temelji samo na vjerojatnim dokazima, naše pristajanje ne može postati snažnije no izvjesnost ili malodušnost koja je izazvana više ili manje očitom vjerojatnošću dokaza. No o vjeri i prednosti koju bi ona trebala imati pred argumentima uvjeravanja govorit će opširnije kasnije, kad će se njome baviti na način kako se ona obično shvaća, naime kao suprotstavljena razumu, premda je uistinu riječ o pristanku utemeljenom na najvišem razlogu.

Iz djela *Dvije rasprave o vladi*.

Izvornik: John Locke, *Two Treatises of Government* (izdavač Peter Laslett), Cambridge University Press, New York, 1991.

Prijevod: Vanda Božičević

O ciljevima političkog društva i vlade

123. Ako je čovjek u prirodnom stanju tako slobodan kao što smo rekli; ako je apsolutni gospodar svoje osobe i imetka, jednak najvećima i nikome podvrgnut, zašto da se onda rastane od svoje slobode? Zašto da odustane od tog carstva i podvrgne se gospodstvu i nadzoru neke druge moći? Na što dajemo očit odgovor da – premda čovjek u prirodnom stanju ima takvo pravo, njegovo je uživanje tog prava vrlo neizvjesno i neprekidno izloženo tuđim nasrtajima. Jer, kako je svatko kralj kao i on sam, kako mu je svaki čovjek ravan, a većina ne poštuje strogo pravičnost i pravdu, uživanje njegova vlasništva u takvu je stanju vrlo nesigurno, vrlo nepouzđano. To potiče njegovu želju za napuštanjem tog stanja koje je, koliko god bilo slobodno, puno strahova i neprestanih opasnosti. Pa stoga nije bezrazložno njegovo nastojanje i želja da se pridruži društvu drugih koji su već udruženi ili se imaju namjeru udružiti zbog uzajamnog očuvanja svojih života, sloboda i posjeda, koje zovem općim imenom – *vlasništvo*.

124. Najveći i glavni cilj udruživanja ljudi u državu i njihova podvrgavanja vladi stoga je *očuvanje njihova vlasništva*. A za to u prirodnom stanju mnogo toga nedostaje.

Prvo, nedostaje *ustanovljen*, ustaljen, poznat zakon, koji je, na temelju zajedničkog pristanka, prihvaćen i odobren kao standard ispravnog i pogrešnog, kao zajedničko mjerilo koje odlučuje pri svim međusobnim razmimoilaženjima. Jer, premda je prirodni zakon jasan i shvatljiv svim razboritim bićima, ljudi su zbog vlastitih interesa pristrani, a uz to i neuki, jer ga nisu proučili, pa stoga nisu skloni da ga priznaju kao zakon koji ih obavezuje da ga primijene na svoj pojedinačni slučaj.

125. *Drugo*, u prirodnom stanju nedostaje *poznat i nepristran sudac*, koji bi bio ovlašten da odredi sve razlike u skladu s usta-

novljenim zakonom. Jer, kako je u tom stanju svatko i sudac i izvršitelj prirodnog zakona, a ljudi su prema samima sebi pristrani, strast i osveta skloni su ih odvesti predaleko i pretjerano ih zagrijati, dok ih ravnodušnost i nebriga čine nemarnima prema drugim ljudima.

126. *Treće*, u prirodnom stanju često nedostaje *moć* koja bi podržala i poduprla ispravnu presudu te osigurala njeno dužno provođenje. Tko nepravdom vrijeđa, rijetko će kad propustiti da silom svoju nepravdu prikaže kao nešto dobro, ukoliko to može, a takav otpor mnogo puta čini kažnjavanje opasnim i često rušilačkim za one koji ga pokušavaju provesti.

127. Usprkos svim povlasticama prirodnog stanja, dok ostaje u njemu, čovječanstvo zapada u loš položaj, pa stoga biva brzo natjerano u društvo. Stoga se dešava da rijetko kad nailazimo na određen broj ljudi koji neko vrijeme žive zajedno u takvu stanju. Nepogodnosti kojima su u njemu izloženi, zbog nepravilne i neizvjesne uporabe moći svakog čovjeka da kažnjava prijestupe drugih, navodi ih da traže utočište pod ustanovljenim zakonima vlade, tražeći u njima ujedno i *očuvanje svog vlasništva*. Zbog toga se svi spremno odriču vlastite moći kažnjavanja koju će koristiti samo onaj koga za to među sobom odrede, i to prema pravilima s kojima se slaže zajednica ili oni koji su za tu svrhu od nje ovlašteni. U tome, dakle, leži izvorno *pravo i uspon* kako *zakonodavne* tako i *izvršne vlasti*, te samih vlada i društava.

128. Jer u prirodnom stanju, izuzevši slobodu za nedužne užitke, čovjek ima dvije moći.

Prva je da radi što god smatra potrebnim za očuvanje samog sebe i drugih unutar onog što je dopušteno *prirodnim zakonom*, po kojem zakonu, što im je svima zajednički, on i ostalo čovječanstvo čine jednu zajednicu, sačinjavaju jedno društvo različito od svih drugih stvorenja. Pa kad ne bi bilo pokvarenosti i zloće izroda među ljudima, ne bi ni postojala potreba za nekim drugim, ne bi bilo nužno da se ljudi izdvoje iz te velike i prirodne zajednice i da se pozitivnim dogovorima spajaju u manja i podijeljena udruženja.

Druga moć što je čovjek ima u prirodnom stanju jest *moć kažnjavanja zločina* počinjenih protiv tog zakona. Obiju se spome-

nutih moći čovjek odriče kad se pridružuje privatnom, ako ga tako mogu nazvati, ili pojedinačnom političkom društvu i kad se uključuje u bilo koju državu, odvojenu od ostatka čovječanstva.

129. *Prve moći, naime toga da radi što god smatra prikladnim za očuvanje sebe samog* i ostatka čovječanstva, čovjek se odriče kako bi je podvrgao zakonima koje donosi društvo, do one mjere do koje to zahtijeva očuvanje njega samog i ostatka društva, mada društveni zakoni u mnogo stvari ograničavaju slobodu koju je imao po prirodnom zakonu.

130. *Drugo*, on se potpuno odriče moći kažnjavanja, pri čemu svoju prirodnu silu (koju je prije mogao upotrebljavati pri vršenju prirodnog zakona, po svom vlastitom autoritetu, kako je smatrao potrebnim) stavlja u službu izvršne moći društva, u skladu s onim što se zahtijeva zakonom. Jer budući sad u novom stanju u kojem uživa mnoge pogodnosti zbog rada, pomoći i društva drugih članova zajednice, kao i zbog zaštite koju mu daje njena cjelokupna snaga, čovjek se treba rastati od toliko svoje prirodne slobode samozbrinjavanja koliko to traže dobro, napredak i sigurnost društva: to nije samo nužno nego i pravedno, jer to isto rade i ostali članovi društva.

131. Međutim, mada se ljudi ulazeći u društvo odriču jednakosti, slobode i izvršne moći što su ih imali u prirodnom stanju polažući ih u ruke društva, da bi zakonodavno tijelo njima raspolagalo u toj mjeri u kojoj to zahtijeva dobro društva, oni to čine s namjerom da svako od njih bolje očuva samog sebe, svoju slobodu i vlasništvo (jer ni o jednom razboritom stvorenju ne možemo pretpostaviti da bi promijenilo svoje okolnosti s namjerom da mu bude lošije). Stoga se moć društva, ili njime ustanovljenog zakonodavnog tijela ne smije proširiti onkraj zajedničkog dobra, već mu je dužnost da svakome osigura njegovo vlasništvo uklanjajući ona tri, gore spomenuta nedostatka koji su prirodno stanje činili tako nesigurnim i teškim. Pa stoga tko god imao zakonodavnu ili vrhovnu vlast u bilo kojoj državi, obavezan je da vlada po ustanovljenim *stalnim zakonima*, javno proglašenima i narodu poznatima, a ne po nasumce donesenim propisima; s *nepripranim* i *čestitim* sucima koji će sporove rješavati po tim zakonima; te da silu zajednice kod kuće primjenjuje *samo pri izvršenju ta-*

kvih zakona, a u odnosu na inozemstvo pri sprečavanju ili nadoknadi povrede izvana, kako bi osigurao zajednicu od upada i osvajanja. A to treba biti rukovođeno samo jednim *ciljem*, a to je *mir*, *sigurnost* i *opće dobro* naroda.

O oblicima države

132. Kad se ljudi prvi puta udruže u društvo, cijela je moć zajednice, kao što smo pokazali, prirodno u njima. Većina stoga može upotrijebiti tu moć da s vremena na vrijeme donese zakone zajednice, vršeci ih pomoću službenika koje je sama ovlasila, u kojem slučaju je *oblik* vladavine potpuna *demokracija*. Moć donošenja zakona može se staviti u ruke nekoliko odabranih ljudi i njihovih baštinika ili nasljednika, u kojem slučaju imamo *oligarhiju*, ili u ruke jednog čovjeka, pa imamo *monarhiju*. Ako se vlast daje njemu i njegovim baštinicima, to je *nasljedna monarhija*, a ako mu se daje samo za vrijeme njegova života, pa se po njegovoj smrti pravo imenovanja nasljednika vraća njima, tada je to *izborna monarhija*. U skladu s tim oblicima zajednica može sačiniti složene i miješane oblike vladavine, kako već smatra da je dobro. Pa ako većina izvršnu vlast isprva daje jednoj osobi ili nekolicini samo doživotno, ili na ograničeno vrijeme, po isteku čega joj se najviša vlast vraća, kad joj se povrati, zajednica njome može ponovo raspolagati i dati je u koje god ruke želi, konstituirajući tako nov oblik vladavine. Jer *oblik vladavine ovisi o tome kome je dana* vrhovna, naime *zakonodavna vlast*; pa kako je nemoguće zamisliti da bi neka niža vlast propisivala višoj, ili da neka druga vlast osim vrhovne donosi zakone, *oblik države* ovisan je o tome kome je dana vlast donošenja zakona.

133. Pod *državom* cijelo vrijeme ne podrazumijevam demokraciju, niti bilo koji oblik vladavine, već *neovisnu zajednicu* koju su *Latini* označavali riječju *civitas*, kojoj u engleskom jeziku najbolje odgovara riječ *commonwealth*, jer najtočnije izražava ljudsko društvo, što nije slučaj s riječju *community* (zajednica), niti *city* (grad), jer u jednoj vladavini može biti više podređenih zajednica, a grad kod nas znači nešto sasvim različito od države. Da bih izbjegao dvosmislenost, molim da mi se dopusti da riječ *država* upotrebljavam u smislu u kome sam vidio da ju je koristio

kralj James I, a koji smatram njenim izvornim značenjem; no ako se ta riječ nekome ne sviđa, slažem se da je zamijeni boljom.

O dosegu zakonodavne vlasti

134. Budući da je glavni cilj ljudi koji stupaju u društvo uživanje njihova vlasništva u miru i sigurnosti, a glavni instrument i sredstvo da se to postigne zakoni ustanovljeni u tom društvu, *prvi i temeljni pozitivan zakon* svih država je *uspostava zakonodavne vlasti*, kao što je *prvi i temeljni prirodni zakon* koji upravlja i samim zakonodavnim tijelom – *očuvanje društva* i (u onoj mjeri u kojoj je to u skladu s općim dobrom) svake osobe unutar njega. To *zakonodavno tijelo* nije samo *vrhovna vlast* u državi već je *sve*to i *nepromjenjivo* u rukama onih kojima ga je zajednica povjerila, pa stoga nikakav proglas bez obzira na to tko ga donio i u kojem obliku bio zamišljen, ili kojom moći bio podržan, ne može imati snagu ni obaveznost zakona, ukoliko ga nije *odobrilo zakonodavno tijelo* koje je javnost izabrala i imenovala. Jer bez toga zakon ne bi imao ono što je apsolutno nužno za to da nešto postane *zakon*, a to je *suglasnost društva*, jer nitko nema višu vlast da bi donosio zakone od one koja proizlazi iz suglasnosti društva¹ i njegova ovlaštenja. Svako *pokoravanje* stoga što ga je pod najsvetacijnijim obavezama bilo tko dužan iskazati konačno se utječe tog

¹ „Zakonita moć donošenja zakona po kojima će se upravljati cjelokupno političko društvo ljudi do te mjere zbiljski pripada samo tom istom cjelokupnom društvu da, kad bilo koji vladar na Zemlji ili moćnik koje god vrste koristi tu moć sam od sebe, a ne izražavajući povjerenstvo koje mu je neposredno i osobno od Boga dano, niti djelujući po ovlaštenju isprva dobivenom na temelju suglasnosti onih osoba nad kojima se zakon provodi, tada to nije ništa bolje od čiste tiranije. Ne postoje stoga zakoni koji to nisu postali javnim odobravanjem. (Hooker: Eccl. Pol. I 1. Sect. 10)

O tome stoga valja zamijetiti da, budući da ljudi po prirodi nemaju potpunu ni savršenu moć da zapovijedaju cjelokupnom političkom mnoštvu ljudi, ukoliko bi naša suglasnost potpuno izostala, mi ne bismo živjeli ni po čijoj naredbi. A pristajemo da nam se naređuje ako se društvo, čiji smo dio, u neko vrijeme prije toga s tim suglasilo, mada se kasnije to ne obnavlja putem sličnog sveopćeg odobravanja. Ljudski zakoni stoga, kakve god vrste bili, postaju valjani tek na temelju suglasnosti.” (Ibid.)

vrhovnoj vlasti i upravljeno je zakonima koje ona proglašava; pa stoga nikakav zavjet bilo kojoj stranoj, ili domaćoj podređenoj vlasti, ne može bilo kojeg člana društva razriješiti njegove *pokornosti zakonodavnom tijelu* koje djeluje prema svojoj odgovornosti, niti ga obavezati na bilo kakvu pokornost nečemu što je protivno tako proglašenim zakonima ili što prekoračuje ono zakonima dopušteno, jer bilo bi smiješno pretpostaviti da bi netko mogao biti krajnje obavezan *pokoravati se* bilo kojoj drugoj *vlasti* u društvu osim *vrhovnoj*.

135. *Zakonodavna vlast*, međutim, bilo da je u rukama jednog ili nekolicine, stalno ili samo povremeno, unatoč tome što predstavlja *vrhovnu vlast* u svakoj državi, ipak -

Prvo, nije, niti je moguće da bude apsolutno *proizvoljna* u pogledu ljudskih života i imetka. Jer, kako je ta vlast samo združena moć svih članova društva predana osobi ili saboru ljudi koji predstavljaju zakonodavca, ona ne može biti veća od one što su je ljudi imali u prirodnom stanju prije no što su stupili u društvo i predali je zajednici. Jer nitko ne može prenijeti na nekog drugog više vlasti no što je ima on sam, a nitko nema apsolutno proizvoljnu vlast ni nad samim sobom, niti nad bilo kim drugim, to jest da uništi svoj vlastiti život, ili oduzme tuđi život ili imovinu. Čovjek se, kao što smo dokazali, ne može podvrći proizvoljnoj vlasti nekog drugog, a kako ni on sam u prirodnom stanju nema proizvoljnu vlast nad životom, slobodom ni vlasništvom drugih ljudi, već samo u onoj mjeri u kojoj mu to dopušta prirodni zakon za očuvanje njega samog i preostalog čovječanstva, to je ujedno sve što on predaje i što može predati državi, a time i *zakonodavnoj vlasti* koja stoga ne može imati više od toga. Vlast zakonodavca, u svom najvećem dosegu, *ograničena je općim dobrom* društva. To je vlast čiji je jedini cilj očuvanje, pa stoga ona nikad ne može imati pravo da uništi, porobi, ili namjerno osiromaši svoje podanike.² Obveze prirodnog zakona ne prestaju unutar društva,

² „Dva su temelja na kojima počivaju javna društva, a to su, prvo, prirodna sklonost koja čini da svi ljudi priželjkuju društveni život i zajedništvo i, drugo, poredak, usuglašen otvoreno ili tajno, koji se tiče načina njihova zajedničkog života, a to je ono što zovemo zakonom neke države, samom dušom političkog tijela, čije dijelove zakon oživljava, drži na okupu i stavlja u pokret pri postupcima koje zahtijeva

već su nam samo u mnogim slučajevima postale bliže, a ljudskim su im zakonima pridodane poznate kazne kako bi se potkrijepilo njihovo izvršenje. Prirodni zakon stoga stoji kao vječno pravilo za sve ljude, *zakonodavce*, kao i one druge. *Pravila* koja oni donose za postupke drugih ljudi moraju se, baš kao i njihovi vlastiti postupci i postupci drugih ljudi, prilagoditi zakonu prirode, to jest volji Božjoj, čija je on objava, a kako je *temeljni zakon prirode očuvanje čovječanstva*, nijedna ljudska odredba neće biti dobra niti važeća ako je tome protivna.

136. *Drugo, zakonodavno tijelo*, ili vrhovni autoritet, ne može si prisvojiti moć da vlada po improviziranim proizvoljnim propisima³, već je *dužno da odmjerava pravdu* i odlučuje o pravu podanika *na temelju javno proglašenih postojanih zakona, pomoću poznatih i ovlaštenih sudaca*. Jer, s obzirom na to da je prirodni zakon nepisan i ne nalazi se nigdje drugdje no u ljudskom umu, tamo gdje ne postoji ustanovljen sudac ne mogu se tako lako uvjeriti u pogrešku ljudi koji ga zbog strasti ili interesa krivo navode ili pogrešno primjenjuju. Pa on stoga ne služi, kao što bi trebao, da odredi pravo i zaštiti vlasništvo ljudi koji žive po njemu, posebice tamo gdje je svatko istodobno, čak i u svom vlastitom slučaju, njegov sudac, tumač i izvršitelj. Stoga i onaj tko je u pravu, ne raspolazući obično ničim drugim do svojom vlastitom snagom,

opće dobro. Politički zakoni, određeni zbog vanjskog poretka i svrstavanja među ljudima, nikad nisu onako uobličeni kako bi trebali biti, osim ako se ne pretpostavi da je ljudska volja po sebi tvrdokorna, buntovnička i protivna svakoj poslušnosti svetim zakonima njegove prirode, ukratko ukoliko se ne pretpostavi da je čovjek u pogledu svog izopačenog uma malo bolji od divljih zvijeri; unatoč tome oni nastoje tako oblikovati njegove vanjske postupke da ne predstavljaju smetnju općem dobru zbog kojeg su društva ustanovljena.” (Hooker: Eccl. Pol. 1.1. Sect. 10.)

³ „Ljudski su zakoni odredbe za ljude čiji se postupci njima moraju upravljati, no kakve god odredbe oni predstavljali one će se morati ravnati prema višim pravilima, a to su dva pravila: zakon Božji i zakon prirode; pa stoga ljudski zakoni moraju biti sačinjeni u skladu s općim zakonom prirode, tako da ne proturječe nijednom pozitivnom zakonu Svetog pisma, jer su inače loše spravljani.” (Ibid. 1.3. Sect.9) „Čini se nerazboritim prisiljavati ljude na bilo šta nepogodno.” (Ibid. 1.1.Sect.10)

nema dovoljno sile da se obrani od povreda, ni da kazni počini- telje. Da bi izbjegli ove nepogodnosti koje u prirodnom stanju iza- zivlju pomutnju glede čovjekova vlasništva, ljudi se sjedinjuju u društva, kako bi imali sjedinjenu snagu cijelog društva da osigu- raju i obrane svoje vlasništvo, te kako bi imali *postojana pravila* da ga ograniče, da bi svatko znao što je njegovo. S tim se ciljem ljudi, stupajući u društvo, odriču svoje prirodne moći, a zajednica stavlja zakonodavnu moć u ruke koje smatra prikladnim, vjeru- jući da će se rukovoditi *objavljenim zakonima*, jer bi u protivnom njihov mir, spokoj i vlasništvo još uvijek bili podjednako nesigurni kao što to su bili u prirodnom stanju.

137. Apsolutno proizvoljna vlast ni vladavina bez *utvrđenih stalnih zakona* nisu u skladu s ciljevima društva i vlade, zbog kojih ljudi ne bi napustili prirodno stanje, niti bi se obavezali da im se pokoravaju, kad oni ne bi čuvali njihove živote, slobode i imetak, i to po *utvrđenim načelima* prava i vlasništva kako bi osigurali njihov mir i spokoj. Ne može se pretpostaviti da bi ljudi mogli namjeravati, čak i da imaju moć da tako postupe, da neko- me, ili nekolicini, daju *apsolutnu proizvoljnu vlast* nad svojom osobom i posjedom, da u ruke suca stave moć da nad njima pro- izvoljno vrši svoju neograničenu volju; to bi značilo dovesti se u stanje gore od prirodnog u kojem su imali slobodu da obrane svoje pravo od tuđih povreda, u kojem su imali podjednaku snagu da ga sačuvaju, bez obzira na to je li napadač jedan čovjek ili mnogi združeni skupa. Jer pretpostavivši da su se podvrgli *apsolutnoj proizvoljnoj vlasti* i volji zakonodavca, oni su se time razoružali, dok su njega naoružali, da ih, kad god ushtjedne, pretvori u svoj plijen. Jer onaj tko je izložen proizvoljnoj vlasti jednog čovjeka koji zapovijeda nad sto tisuća drugih ljudi u puno je gorem polo- žaju od onog tko je izložen proizvoljnoj vlasti sto tisuća pojedina- čnih ljudi; pri čemu nitko nije siguran da je volja onog tko može tako zapovijedati bolja od volje drugih ljudi, premda je njegova sila sto tisuća puta veća. Pa stoga, kakav god bio oblik države, vladajuća moć treba upravljati prema *objavljenim i prihvaćenim zakonima*, a ne po improviziranim naredbama i neodređenim od- lukama. Jer čovječanstvo bi dospjelo u puno gori položaj no što je bilo prirodno stanje kad bi jednog ili nekolicinu ljudi naoružalo udruženom moći mnoštva, pa da ih oni tada, prema raspoloženju, prisiljavaju da se pokoravaju neumjerenim i neograničenim od-

redbama njihovih iznenadnih misli, ili njihove neobuzdane i do tog trenu nepoznate volje, a da pri tom ne postoje bilo kakve odredbe koje bi mogle ravnati njihovim postupcima i opravdavati ih. A kako je sva moć vlade samo za dobro društva, ona ne smije biti *proizvoljna* i ovisna o raspoloženju, već se treba vršiti prema *ustanovljenim i javno proglašenim zakonima*: tako da narod mo- že znati što mu je dužnost i biti siguran i zaštićen unutar granica zakona, te da se vladari mogu držati unutar svojih dopuštenih granica, kako ne bi došli u iskušenje da vlast koja je u njihovim rukama iskoriste u svrhe i pomoću propisa za koje narod ne bi znao, niti ih dobrovoljno prihvatio.

138. *Treće, vrhovna vlast ne može uzeti* od bilo kojeg čovjeka bilo koji dio njegova *vlasništva* bez njegova pristanka. Jer kako je očuvanje vlasništva cilj vlade, zbog kojeg su ljudi pristupili dru- štvu, on nužno pretpostavlja i zahtijeva da ljudi *održavaju* svoje *vlasništvo*, jer bi se inače trebalo pretpostaviti da stupajući u dru- štvo gube ono zbog čega su u nj stupili, što je glupost koju nitko ne bi mogao prihvatiti. *Imajući stoga u društvu vlasništvo ljudi* imaju takvo pravo na dobra koja su njihova prema zakonu zaje- dnice da nitko nema pravo da im oduzme bilo koju vrijednost, niti bilo koji dio toga imetka, bez njihova vlastitog pristanka; u protivnom, naime, ne bi uopće ni imali *vlasništvo*. Jer uistinu ne- mam *vlasništva* nad onim što mi netko s pravom može uzeti kad god ushtjedne, protiv mog pristanka. Pogrešno je stoga misliti da vrhovna ili *zakonodavna vlast* bilo koje države može raditi što god hoće i proizvoljno raspolagati imanjem podanika, ili prema nahodenju uzeti bilo koji dio tog imanja. Toga se ne treba toliko bojati u vladama gdje se *zakonodavno tijelo* sastoji, u cijelosti ili djelomično, od promjenjivog sabora, čiji su članovi, po raspušta- nju tog sabora, podjednako kao i ostali, podanici istog zajedničkog zakona svoje zemlje. No u vladama gdje *zakonodavno tijelo* pred- stavlja jedan trajan, uvijek postojeći sabor, ili jedan čovjek, kao u apsolutnim monarhijama, postoji uvijek opasnost da će to tijelo početi zamišljati da ima neki interes, različit od ostatka zajednice, pa će biti skloni uvećavanju svog bogatstva i moći, uzimajući od naroda ono što smatra prikladnim. Jer, unatoč tome što postoje dobri i nepristrani zakoni koji postavljaju granicu između vlasni- štva nekog čovjeka i vlasništva drugih podanika poput njega, to *vlasništvo* uopće nije sigurno ako onaj tko zapovijeda tim poda-

nicima ima pravo da od bilo koje privatne osobe uzme po volji dio njena *vlasništva*, kako bi ga koristio i njime raspolagao na način koji smatra dobrim.

139. Kako je *vlada*, u čijim god bila rukama, uspostavljena, kao što sam pokazao, pod tim uvjetom i *s tim ciljem*, naime da bi ljudi mogli imati i osigurati *svoje vlasništvo*, vladar ili senat, kakva god bila njihova moć da donose zakone koji sređuju međusobne odnose *vlasništva* njihovih podanika, ne mogu nikada imati vlast da prisvoje cjelinu ili dio *vlasništva* svojih podanika, bez njihova vlastita pristanka. Jer to bi naposljetku bilo isto što i ostaviti ih bez ikakva *vlasništva*. A da bismo vidjeli da čak i *apsolutna vlast*, tamo gdje je nužna, *ne postaje proizvoljna* time što je apsolutna, već je ipak ograničena onim razlogom i obavezana onim ciljevima koji od nje zahtijevaju da u nekim slučajevima bude apsolutna, ne trebamo gledati dalje od uobičajene prakse vojne stepe. Mada očuvanje vojske, a s njome i cijele države, zahtijeva *potpunu poslušnost* zapovijedi svakog višeg časnika, pa neposluh ili opiranje najopasnijim i najnerazboritijim od tih naredbi predstavlja opravdanu smrt, unatoč tome vidimo da nijedan narednik koji bi vojniku mogao narediti da otkorača do topovske cijevi, ili da krene u juriš u kojem će gotovo sigurno poginuti, ne može narediti vojniku da mu da ijedan novčić od svojeg novca; a *general* koji ga može osuditi na smrt zbog napuštanja stražarskog mjesta ili zbog nepokoravanja najopasnijim naredbama, unatoč apsolutne vlasti nad životom i smrću, ne može vojniku oduzeti ni djelić njegova imanja niti ugrabiti komadić njegovih dobara, mada mu može narediti bilo što i objesiti ga za najmanji neposluh. Jer tako slijepa poslušnost nužna je zbog cilja zbog kojeg je zapovjedniku i dana njegova vlast, naime zbog očuvanja ostalih, dok raspolaganje vojnikovim dobrima s tim nema nikakve veze.

140. Istina je, doduše, da se vlada ne može održavati bez velikih troškova, pa zbog toga svatko tko uživa svoj dio zaštite treba od svog imanja platiti svoj udio za njeno održavanje. No to ipak mora biti s njegovim vlastitim pristankom, to jest s pristankom većine, koja ga ili daje neposredno ili preko zastupnika koje je sama izabrala. Jer ako bi bilo tko sebi uzeo *vlast da narodu odredi* i poveća *porez*, po svom vlastitom ovlaštenju i bez pristanka

naroda, on bi time narušio *temeljni zakon vlasništva* i potkopao cilj vlade. Jer kakvo bi vlasništvo ja imao nad onim što mi drugi s pravom može uzeti kad god mu se sviđi?

141. *Četvrto, zakonodavno tijelo ne može prenijeti vlast donošenja zakona* na bilo koga drugoga. Jer, kako je riječ samo o vlasti povjerenoj od naroda, oni koji je imaju ne mogu je prenijeti na druge. Samo narod može odrediti oblik države, konstituirajući zakonodavnu vlast i određujući u čije će je ruke povjeriti. Pa kad jednom narod kaže „Podvrći ćemo se pravilima i upravljati prema *zakonima* koje donose ti ljudi, u takvim oblicima”, nitko drugi ne može reći da će za njih donositi *zakone* neki drugi ljudi, niti je narod obavezan bilo kojim *zakonom* osim onima koje sprovode ljudi koje je izabrao i ovlastio da za njega donose *zakone*. Kako je vlast *zakonodavnog tijela* izvedena iz naroda putem pozitivnog dobrovoljnog prijenosa i institucije, ona ne može biti ništa drugo no ono što je sadržano u tom pozitivnom prijenosu, a to je donošenje *zakona*, a ne iznalaženje *zakonodavaca*, pa stoga *zakonodavno tijelo* nema vlast da svoja ovlaštenja donošenja zakona prenosi i stavlja u druge ruke.

142. To su *ograničenja* koja su od društva ukazano povjerenje, zakon Božji i zakon prirode *postavili zakonodavnoj vlasti* svake države, kod svih oblika vladavine.

Prvo, oni trebaju vladati prema *javno proglašenim ustanovljenim zakonima*, koji se neće mijenjati u pojedinačnim slučajevima, već će postojati jedno pravilo za bogatog i siromašnog, za miljenika dvora i seljaka za plugom.

Drugo, ti se *zakoni* također moraju oblikovati s jednim jedinim krajnjim *ciljem*, a to je *dobro naroda*.

Treće, oni *ne smiju povećavati porez* na vlasništvo ljudi *bez pristanka naroda*, koji će ga dati ili neposredno ili preko svojih zastupnika. A to se posebice tiče samo takvih vlada kod kojih stalno postoji jedno *zakonodavno tijelo*, ili u najmanju ruku tamo gdje narod nije ostavio u pričuvi nijedan dio zakonodavnog tijela za zastupnike koje će sam s vremena na vrijeme birati.

Četvrto, *zakonodavno tijelo* ne mora, niti *može prenijeti vlast donošenja zakona* na bilo koga drugoga, niti je može staviti nekamo drugamo no tamo gdje ju je stavio narod.

O zakonodavnoj, izvršnoj i federativnoj vlasti države

143. *Zakonodavna vlast* je ona vlast koja ima pravo *odrediti način primjene državne sile* radi očuvanja zajednice i njenih članova. No kako je zakone koji će se stalno primjenjivati i čija će se snaga stalno produžavati moguće donijeti u kratko vrijeme, nema potrebe da *zakonodavno tijelo* koje nema uvijek što raditi stalno postoji. Za ljudsku slabost koja je sklona prigrabiti vlast moglo bi biti preveliko iskušenje da iste osobe koje imaju vlast donošenja zakona imaju u svojim rukama ujedno i vlast da ih provode, jer time bi sami sebe mogli izuzeti iz poslušnosti zakonu koji donose, te prilagoditi zakon, kako pri donošenju tako i pri provođenju, svojoj vlastitoj privatnoj koristi, čime bi njihovi interesi postali različiti od interesa ostatka zajednice te protivni cilju društva i vlade. Zbog toga se u dobro sređenim državama, gdje se, kao što i treba, uzima u obzir dobro cjeline, *zakonodavna vlast* stavlja u ruke raznih osoba koje, sastavši se u pravo vrijeme, imaju same za sebe, ili združene s drugima, vlast donošenja zakona, pa kad ih donesu, ponovo se rastanu, sami se podvrgavajući zakonima koje su donijeli, što je za njih nova i neposredna obaveza jer moraju paziti da ih donesu radi općeg dobra.

144. No budući zakoni, sastavljeni jednom i to u kratko vrijeme, imaju stalnu i trajnu snagu, pa zahtijevaju *neprekidno vršenje* i pažnju, neophodno je da *uvijek postoji neka vlast* koja će nadgledati *vršenje* zakona koji su doneseni i koji ostaju na snazi. Stoga *zakonodavna* i *izvršna vlast* često bivaju razdvojene.

145. U svakoj državi postoji još jedna *vlast* koju bismo mogli zvati *prirodnom*, jer odgovara vlasti koju je svaki čovjek prirodno imao prije no što je stupio u društvo. Naime, premda članovi države u međusobnom odnosu predstavljaju razne osobe, koje se kao takve ravnaju po zakonima društva, oni ipak, u odnosu prema ostatku čovječanstva predstavljaju jedno tijelo koje je, kao što je prije bio svaki njegov član, u prirodnom stanju prema ostatku čovječanstva. Stoga se sporovi do kojih dolazi između bilo kojeg čovjeka u društvu i onih koji su izvan društva rješavaju putem javnosti, pa povreda nanesena jednom dijelu tog tijela, obavezuje cjelinu na njeno ispravljanje. Razmatrana na taj način, cijela za-

jednica predstavlja jedno tijelo u prirodnom stanju u odnosu na druge države ili osobe izvan te zajednice.

146. U tome se sastoji vlast nad ratom i mirom, savezima i sporazumima, i nad svim nagodbama s osobama i zajednicama izvan države koju, ako netko želi, može zvati *federativnom* vlašću. Ali, da se razumije, meni je svejedno kako će se ta vlast zvati.

147. Te dvije vlasti, *izvršna* i *federativna*, premda su po sebi stvarno različite, jer jedna obuhvaća *vršenje* municipalnih zakona društva *unutar* njega samoga, u odnosu na sve njegove dijelove, a druga postizanje *sigurnosti* i *interesa javnosti prema vani*, prema svima koji mogu doprinijeti dobrobiti ili šteti društvu, unatoč tome ove su dvije vlasti uvijek takoreći sjedinjene. Pa premda je *federativna vlast*, bilo da se obnaša dobro ili loše, od velikog značaja za državu, ona je ipak znatno manje podložna ravnanju prema prije donesenim, postojanim pozitivnim zakonima no što je to *izvršna vlast*; stoga ona mora biti nužno prepuštena razboritosti i mudrosti onih u čijim je rukama kako bi je koristili radi općeg dobra. Jer *zakoni* koji se tiču uzajamnog odnosa podanika, upravljajući njihovim postupcima, mogu mirno *prethoditi* tim postupcima. No što treba učiniti u odnosu prema *strancima* uvelike ovisi o njihovim postupcima, o mijenjanju namjera i interesa, pa stoga mora biti najvećim dijelom *prepušteno razboritosti* onih kojima je ta vlast povjerena, kako bi se njome koristili po svom najboljem umijeću, za dobrobit države.

148. Premda su, kao što sam rekao, *izvršna* i *federativna vlast* svake države uistinu po sebi različite, njih je ipak teško razdvojiti i predati istovremeno u ruke različitim osoba. Obje vlasti, naime, za svoje provođenje trebaju snagu društva, pa je stoga takoreći nepraktično predati snagu države u različite, a ne u podređene ruke; ili *predati izvršnu* i *federativnu vlast* osobama koje mogu djelovati nezavisno, pri čemu bi se snaga javnosti stavila pod različita zapovjedništva, što bi prije ili kasnije bilo sklono prouzročiti nered i rasulo.